

Letopis Matice slovenske za leto 1881.

V Ljubljani 1882, v 8^{ki}, XXVIII in 285 str.

Obseg: 1. Rudolfi Habsburški in dežela Kranjska. Zgodovinska studija; spisal P. pl. Radics. 2. Lessingova in Šekspirova sodba o Židih. Spisal prof. Janko Pajk. 3. Nestor in ustanovljenje ruske države. Spisal Ivan Verhovec. 4. Starost Slovanov v Evropi. Spisal J. Šuman. 5. Staroslovansko prašanje. Spisal J. Šuman. 6. Nekibe. Zgodovinski romantičen obraz. Spisal L. Gorenjec. 7. Ujetnika v Kavkazu. Povest. V francoščini spisal Xavier de Maistre. Prosto prevèl Fr. Orthaber. 8. Petras Paulus Vergerius in njegovo sodelovanje pri Trubarjevem razlaganju sv. pisma. Spisal prof. Fr. Hubad. 9. Običaji slovanski. Spisal prof. Fran Hubad. 10. Car Aleksander II. in ruski pesnik Žukovski. Spisal J. Navratil. 11. Črtice o gospodarstvenih razmérah Zjedinjenih držav. Spisal Ivan Vrhovec. 12. Sava. Zemljepisen obrazec, spisal Davorin Valenčak. 13. Donesek zgodovini slovenskega knjigoznanstva. Spisal Gašpar Križnik. 14. Dve nemški pesni Koseskega. Poroča Jos. Cimperman. 15. Bibliografija slovenska (štev. 1363—1487). Sestavil Ivan Tomšić. 16. Poročilo o delovanji „Matice slovenske“ za 1881. leto. 17. Dr. Janez vitez Bleiweis-Trsteniški; dr. Jan. Bleiweisu (dve pesni Lujze Pesjakove). 18. Imenik Matičinih udov leta 1881.

Incorrupta fides nudaque veritas.
Horatius.

Kakor vseh prejšnjih je tudi tega „Letopisa“ vsebina mnogovrstna in ker se smé naš znanstveni napredek ali vsaj naš razum za znanstvo, kolikor ga hodi v Matičinih knjigah v poštev, baš po tej knjigi dasi ne vselej najgloblje ali vselej najboljše in najjasnejše spoznati, že zagadel zaslužuje uvaževanje vsakega, komur je na našem znanstvenem napredku. Najboljši veščaki naši so prav po „Letopisu“ v spomina vrednih razpravah do zdaj bogatili skromno vedo slovensko in zaslužujejo naše priznanje v obilnej meri. Da se je navrhovatil ondi poleg dobrega mnogo preperelega blaga ní sicer naravno ali tolikanj bolj resnično. Toda pustimo to in pogledimo, kako je z letošnjimi razpravami, kolikor jih je meni moči oceniti, držeč se pri tem poslu v vsakem oziru resnice in vrhu tega ljubezni do pravega narodovega napredka.

Za strogo zgodovinsko razpravo prigodnico, pisano po zanesljivih pripomočkih in virih ter nekoliko po rokopisnem gradivu, sledí dosti temeljita studija „Lessingova in Šekspirova sodba o Židih“. Enaki sestavki ugajajo našemu slovstvu tem bolje, čim manje smo še do zdaj skušali systematično seznaniti razumništvo domače s proizvodi ali le s posamnimi znamenitimi nazori velikih pesnikov raznih slovanskih in še bolj neslovanskih narodov. V tem sestavku imamo več nego golo slovstveno-zgodovinsko poročilo, kajti pisatelj nam po natančnem raziskavanji dotičnih pesniških umotvorov samostojno razlaga, kako sta sodila o potomcih „izvoljenega ljudstva“ Shakespeare v Angležih in Lessing v Nemcih. Posledica vsej

tej zanimivej in preišljenej preiskavi pak je tá, da prvi v „Beneškem trgovci“, drugi v „Modrem Nathanu“ Žide zagovarja ter da je osobito Žid Shylock (reci Šejlok) sad napačnega krščanskega obnašanja z Židi in nekakova žrtva tega vedenja.

O Lessingovem Židu naj to veljá, a ne govoril bi resnice, ako bi rekel, da se mi zdí taka sodba utemeljena o Shylocku, ampak bi po onem, s komer nas pisatelj sam s živo besedo podučuje o vsem predmetu, prav nasprotno smeli in morali pričakovati. Razpravi ni bilo na korist, da se ni ozirala na angleške glasove in med nemškimi ne na Gervinusa, kteremu tudi Angleži prisvajajo po vsej pravici v tem odločilno besedo. Znano je, da so nekteri literarni kritiki iz te samopašne, oderuške in zavidljive pošasti hoteli narediti celó močenika njegovega rodú in njegove vere. Gervinus imenuje to mnenje na ravnost podlo in noro in dokazuje, da je tega Žida gola pohlepnost, oderušstvo in krvoželjnost. „Denar je iz srca tega človeka vse izroval, kar je človeškega,“ pravi Gervinus; „za vero in npravne zakone se le takrat zmeni, kedar mu je moči sv. pismo poklicati v opravičevanje svojega lihvarstva na pomaganje; druge milosti ne pozna od one, h kterej je prisiljen; pristojnosti in usmiljenja, — da celó sorodovinskega čuta ni v njem. Ko mu ugrabijo hčer, ne besní, ker so mu jo vzeli, no ker ga je tem prigodom okrala. Rad bi jo mrtvo videl pred sabo, da bi le drago kámenje bilo v njenih ušesih, — pokopano pred svojima nogama, da bi le zlati (cekini) bili v rakvi njenej. Denarja mu je žal, ki ga je potrosil zasledujoč jo, — in ko čuje o njenej zapravljivosti, ga izguba njegovih zlatov vnovič ujezi.“ (Shakespeare I². 309, Leipzig 1862). — In kako se je obnašal proti Antoniju, kterega življenje po besedah te židovske pijavke ni imelo druge pege od one, da je bil krščanske krvi in da je iz „zgoli neumnosti“ denar dajal na posodo (gl. dejanje I. priz. 3.), — nam je g. Pajk sam dobro razložil ali pesnikove intencije, mislim, napak tolmačil. „On [Antonijo] sovraži moje sveto ljudstvo in grdi . . . mene, moj posel ter imenuje pošteni dobiček odrtijo; prekleto bodi pleme moje, ako mu kdaj odpustim!“ Tako beseduje Shylock (ibid.) razvnet, kesneje strastno njegovega mesa t. j. njegovega pogina pohoten, samo da bi mu ne bil pri oderuštvu več na poti. Prilizljivo in zvijačno tudi Shylock od njega ne terja obresti no libro mesa iz njegovega telesa, ako bi mu ne mogel posojene vsote o določenem času vrnoti. Ako pomislimo, kako mu je vsakega zlata žal, ki mu uide, začudimo se nehoté, da tú treh tisoč ne pogleda za kos sovražnikovega mesa. On pač najboljšo pozna trgovsko svojo premetenost in bi jih ne dal, ako ne bi bil prepričan, da mu bodo donašali stoteri sad, kedar se sovražnika znebí. Tedaj tudi tú najostudnejša pohlepnost, združena s krvoželjnostjo! In kaj še le, ko pride osodepolni dan za Antonija! Že vest o Antonijevej nezgodi na morji stori ga smešno

veselega in ker ne dvoji, da bode prišlo do izvršitve sklenene pogodbe, zavpije: „Njegovo srce hočem, kajti ako njega ni več v Benetkah, smem ravnati, kakor je meni prav“ [D. III. pr. 1]. V sodnici položi Antonijev prijatelj šest tisoč zlatov préd-nj ali on se ne zmeni zá-nje, ampak krčevito pogodbe se držéč, koprní zgoli po krvi in ima zategadel že nož in tehtnico pripravljena [IV. 1]. Pa kakor se tú strastno oklepa pogodbe, jo precej opustí, ko mu ni moči Antoniju rezati mesa, kakor bi rad in hlepí le še po posojenej vsoti.

Da bi bil Shakespeare v tem čudovito plastično načrtanem značaji hotel židovstvo zagovarjati, dozdeva se mi po vsem tem prav malo resnici podobno in to tem manje, ako še na nekaj drugega mislimo, česar bi tudi pisatelj ne bil smel prezreti. Kakor utegne obče znano biti, jemal je Shakespeare snoví svojim dramam m. dr. iz srednjeveških povestij in prič ter ima tudi „Beneški trgovec“ v italijanskej povesti svoj kóren. Kdor hoče pesnikove intencije do dobra spoznati, se ne smé in ne more ogoti, da ne bi primerjal njegovih umotvorov z dotičnimi pripovedkami ali pričami, ktere so mu bile izvori za snoví. Snov za „Ben. trgovca“ vzeta je iz Fiorentinijeve zbirke pripovedek „Il Pecorone“ naslovljenih in vprvič l. 1558. v Milanu natisnenih (Vse drobnosti prim. v Simrockovem lepem delu *Die Quellen des Shakespeare*, Bonn 1870, I². 183 sqq.). Ko bi pesnik bil nakanil židovstvo zagovarjati, ublažil bi bil Shylockov značaj v marsičem in se torej odstranil od snoví, kakor mu jo je nudila Fiorentinijeva povest. A tega ni storil no uplel marsikaj, kar Shylocka dela še ostudnejšega. Posebno da je Shakespeare v svojej drami odločil mesto židovej hčeri, ktere italijanska povest ne omenja, je globokega uvaževanja vredno. Da Shylock sovraži tuje mu krščanske ljudi, dá se še opravičevati, ali da tako podlo besní proti lastnej krvi, je gotovo vrhunec nečloveštva in najjasnejši znak njegovega v krvoželjnosti in skoposti okamenelega srca. Enakih motivov bi se pesnik bil skrbno ogibal, ako mu je res bila nakana Židov zagovarjati. Baš to pa dokazuje, da se mu takov namen po krivem podtika. Shakespeare bi ne bil kar je, ako bi takov svoj namen tako nespretno bil hotel doseči. Tudi je pomisliti, kdaj je pisal in kakšni so bili takrat obče veljavni nazori o Židovih, kterih nazorov se tudi tá veliki genij ni mogel ubraniti. — V italijanskej povesti je proti koncu naveden pregovor: „Kdor drugemu jamo koplje, sam vá-njo pade,“ in to je prav tako morala angleškega igrokaza.

Da bi bil dalje Shylock sad napačnega krščanskega obnašanja proti Židom, ne bode rad pritegnol, komur je znano, kako malo so je čislali v rimskej državi ter v nekterih vzhodnih deželah davno pred krščanstvom. Ako je celó Seneca imenuje strašno hudobno ljudstvo, je prav tako mogoče, da so Shylocki sad židovskega obnašanja in osobito židovskih tradicij. Da pa s to opomnjo nikakor nočem opravičevati silo-

vitostij, katerih so morali v srednjem veku mnogo pretrpeti, se menda ume samo ob sebi.

S temi opazkami nisem hotel kratiti spisu zaslužene vrednosti, ampak samo gledé glavne ideje nasprotno mnenje izreči in kolikor toliko utrditi.

Jako znamenita sama na sebi je razprava „Nestor in ustanovljenje ruske države“, za „Letopis“ spisana po gosp. Ivanu Verhovci. Ko je bila pred tremi leti z malo drugačnim naslovom prevedena v nemščino in je pisatelj zahteval, da bi jo ocenil, udal sem se rad, ker sem jo dve leti poprej s slastjo čital v izvirniku in že takrat želel, da bi prišla v daljše, osobito ruske kroge. Prav tako sem jo prilično priporočal slušateljem svojim za uзор, kako se naj težavna, strogo znanstvena prašanja temeljito in vendar mikavno, jasno in lahko umevno obravnavajo. Ker pa vse v tretje rado gré, doletela me je dolžnost, da v našem listu o istem predmetu zopet nekoliko besed izpregovorim.

Kar imate tú pred sabo in še mnogo več govoril je pisatelj majnika meseca, l. 1876. v Oxfordu pred odlično učeno gospodo in je svoja predavanja leto kesneje dal natisniti z naslovom „The relations between ancient Russia and Scandinavia, and the origin of the Russian state“. Na nemščino je to drobno knjigo prevel L. Bornemann in jo v Gothi l. 1879. izdal naslovivši jo „Der Ursprung des russischen Staates“. Pisatelj jej pa ní naš Iv. Verhovec, ampak sloveči danski jezikoslovec V. Thomsen, prof. na kopenhagenskem vseučilišči. Verhovčeva razprava je goli površni prevod tega dela in izrečem brez okolišev, da niti ena odločilna misel in še več, da niti ena izmed mnogih opazek pod črto ni njegova. Ako mu je učeni areopag ljubljanski drage volje odpustil ta pisateljski naglavni greh — slobodno mu, ali resnica in pravica terjate, da vsaj iskrena kritika v takih slučajih ne molči, ampak graja in obsodi, kar je graje in obsoje vredno. S tem bi od te razprave lahko za vselej slovo vzeli, ali pogledimo vendar, kako je inače pisatelj opravljal znanstveni svoj posel.

Imenovali smo prevod površen in takov je v resnici, o čemer se vsakdo prepriča, kdor ga le površno primerja z izvirnikom. Najboljši oddelek Thomsenovega spisa so jezikoznanski dokazi za normanstvo starih Rusov. Kdor do dobrá pozna obsežno literaturo, havečo se s prašanjem o postanku ruske države in naroda ruskega, pritrdil mi bode, ako pravim, da je pisatelj povedal tukaj marsikaj novega ali pa odstranil napake ktereга svojih prednikov, dočim mu v drugih točkah skoro ničesa novega ni najti. In baš ta velevažni oddelek je v prevodu izpuščen, izvzemši sevéda Konstantina Porfyrogeneta (bagrarojenega) znano poročilo o Dněprskih „porogih“, ktereга sploh ni bilo moči izpustiti. In tudi to poročilo, kakšno je v slovenskem spisu! Zmašeno po prevodu in ne po grškem

originalu, kakor bi moralo, da je natančno. To se prav jasno vidi iz konca tega poročila ali tudi iz marsikterega drugega mesta, kar vsakdo precej ugleda, komur je znan ta odstavek byzantinskega pisca cesarja. Ker dalje pisatelj Konstantinovega poročila v dotičnej izdaji (edit. Bonnensis, pg. 74—80 dela De administrando imperio) ni pogledal, kakor je tudi čudno cituje (gl. Letop. str. 48, op. 2), moglo mu tudi ni znano biti, da je skušal Thomsen pisavo popraviti (emendovati) in se mu je to, kakor menim, zares na dveh mestih dobro obneslo. Že to edino ovaja g. Verhovca, da je ves svoj posel opravljal, kakor bi ga opravljati nikoli ne smel, komur je do strogo znanstvene svrhe. In da bi ne bilo nika-kega drugega znamenja, bi strokovnjak že iz samega tega slučaja lahko sklepal, odkod je pisatelj zajemal a utajil, da ni to njegova literarna lastnina.

Da pri takem čisto težaškem delu ni nobene lastne razsodbe več, mi skoro ni treba posebej poudarjati. Dasi je Thomsenovo učenje jako premišljeno in temeljito, ima vendar posamnostij, katerim je jedva verjeti. Tako je postavim *σλαβινοσί* sedmega Dněprskega praga imé *Ναπεζή*, kar razlaga Thomsen za stsl. *nabrzij t. j. jako brzi, hitri, a da je ta izpeljava prav malo resnici podobna, skušal sem že drugod (G. G. A. 1880, 527, 528) dokazati in omenjam to na tem mestu le gredóč. Takih posamnostij je več v tej sicer jako poučnej knjigi ali kritična vest slovenskega pisatelja se v takih slučajih nikoli in nikjer ne gane in da se ne, je vsekako značajno.

V razpravah kakor je tá, je natančnost vzlasti neobhodno potrebna. Taka natančnost je tudi, da so citati iz raznih starejših piscev brez pomot in komur je zares do znanstvene svrhe, mu takega opomina sploh treba ní. Zato tudi Thomsenovemu spisu v angleškeji kakor nemškeji besedi v tem oziru ni oporekati ali tolikanj več slovenskemu nasledovalcu. Tú je toliko lahkomisljene popustljivosti, da se človek čudi, kako je kaj takega sploh mogoče. Točne besede pred sabo imeti in jih tako vrhovato popačiti ali ošemiti, kakor so tukaj grške besede, — kaj takega, menim, danes ne bode lahko kje staknoti. Kakšen je postavim že prvi grški citat (str. 44, op. 1), kateri ima v treh svojih vrsticah samo tri kope napak in je poleg tega še nerazumljiv, ker ste mu izpali po nemarnosti dve besedi! — A da bi samo to bilo, bi se še shajalo za silo ali pisatelj navaja dolge izvode (cite), katerih ali ní umel ali ní proučil, kakor zaslužujejo. Taka je z izvodom iz Bertinskih letopisov (natisnenih v M. G. SS. I. 419—515), o katerih g. Verhovec poroča (gl. na 44. str. Let.), da jih je pisal Prudencij iz Troyesa, kakor tudi obsegajočo dōbo 835—861. l.! Po tem takim tedaj vse in še nekaj po vrhu. Resnično na tem je zgoli to, da so dogodki leta 835. do 861. iz Prudencijevega peresa, a vse drugo so pisali drugi pisci in to nekaj pred njim in nekaj za njim.

Kar se pa tú pripoveduje ad a. 839., je zaradi tega posebno imenitno, ker se ljudstvo Rhos prvič v svetovnej zgodovini omenja, kakor trde vsaj normanisti. Poroča se o grških poslancih byzantinskega cesarja Theofila do cesarja Ludovika pobožnega, kteremu so vrhu dragocenih daril bili tudi pisanje (epistolam) prinesli. Poslanstvo je bil cesar Ludovik na 18. dan majnika meseca častno sprejel. S poslanci pak je bil byzantinski cesar poslal nekoliko mož, qui se, id est gentem suam, Rhos vocari dicebant, quos rex illorum, Chacanus vocabulo, ad se amicitiae, sicut asserebant, causa direxerat, petens per memoratam epistolam, quatenus benignitate imperatoris redeundi facultatem atque auxilium per imperium suum totum habere possent, quoniam itinera, per quae ad illum Constantinopolim venerant, inter barbaras et nimiae feritatis gentes immanissimas habuerant, quibus eos, ne forte periculum inciderent, redire noluit. M. G. SS. I. 434. V tem sicer čudovito skrotovičenem stavku je vendar jasno, da prosi Theofil cesarja Ludovika, naj dovoli tujcem, Rhos imenovanim, da potujejo pod njegovim varstvom skozi njegovo državo domu. Ker so na prejšnjem potu morali mimo sila surovih in divjih plemén, bati se je, da ne bi prišli v nevarnost in tedaj (Theofil) noče, da se vračajo po istem potu v domovino. Gosp. Verhovec piše pač po Thomsenu v tem poročilu to in ono z razprtimi érkami, da čitatelja na kar je posebno važno opozori, ali pravemu zmislu on sam ni pogodil. On namreč ugiblje tako, da je Chakan prosil, naj bi se njegovim ljudém odkazal drug pot, po katerem bi mogli zopet domú, ker do Byzanea so morali potovati po silno odljudenih deželah mimo najsurovejših národov. — Ali oddaljeni Chakan o vsem tem potu ni mogel ničesa vedeti in torej tudi o nevarnostih ne, ktere so njegovim poslancem na tem potu pretile, — čemú tedaj in vzlasti po kom in kako mu prositi drugega pota? Situacija je taka, da se vsemu poročilu zmede pravi zmisel, kdor jo tolmači, kakor jo naš pisatelj.

Dalje se je tako krčevito držal Thomsena, da celó v take izvore ni pogledal, kakor je tako imenovani Nestorjev letopis, kteri mu je bil jako blizu v velecenjenej Miklošičevej izdaji [Chronica Nestoris, Vindobona 1860]. Zato so pa vse napake ostale in se je celó pripetilo, da pripisuje naš pisec staroruskemu jeziku glasove, kteri mu niso lastni (prim. Anglijaní za letopisni Agljane), kakor tudi rad tujim napakam še kaj lastnih navrže (Sviení za Sviije letopisa). Da bi se bil nekoliko z jezikoslovjem bavil, tudi ne bi bil pisal Varijagi no Varjagi, kakor je itak v strus. izvoru. Mislil je menda z mnogim drugim, da je besede mašiti z *ij* častitljivo staro ali povsod se pa s tem ne dá shajati. Strus. Varjagъ za stšv. *Waring bilo bi stšlov. *Varegъ ali *Varežъ, kakor kŕnegъ, kŕnežъ za stgnem. kuning. Ruski refleks za stšlov. *e* je *ja* ali redko *a*, nikoli pa ne *ija*, torej pisava Varijag napačna. Takih hib dalo

bi se mnogo naštetili ali dovelo bi nas preveč v stran in naj torej to zadostuje.

Čudno je očitiranje ruskim zgodovinarjem in jezikoslovcem, da so se na vso moč upirali misli o povstanku ruske države iz grmanskih kalij. Tudi to je sicer vzeto iz Thomsenove knjige, v katero je bilo menda upleteno bolj iz političnih nego naučnih uzrokov. Ali je pa treba vsako stvar kar slepo pisati za drugim? In tú se je baš ruskim učenjakom storila očitna krivica in kdor tako sodi, ali ne pozná literature o tem predmetu ali jo pa hoče utajiti. Res da je še danes odličnih mož, ki se temu učenju ustavljajo ali da se je prav na ruskih tléh normanska teorija znanstveno krepko razvila, kakor nikjer drugod, ne bode nikdo mogel ovreči. Kdor nje najodličnejšega in najučenejšega zaščitnika, akademika A. A. Kunika, ne bi hotel ruskim učenjakom prištevati, naj se samo spomni, koliko je delal in se boril vse svoje življenje za njo Pogódin, kteremu vendar nikdo ne bode odrekal imena ruskega zgodovinarja. Sploh pa je baš ta stranka po odličnih učenjakihi danes močnejša in v obče veljavnejša od nasprotné in zato očitanje tem krivičnejše.

Toda dovolj o tej razpravi. Od istega pisatelja ima „Letopis“ še eno in jej iz srca želim, da bi bila pravi plod njegovega uma in toliko dovršena kolikor je ona površna.

Od pisatelja, ki je ravnokar povzdignol književnost našo s svojo „Slovensko slovnico“ in nam je napisal nedavno obširno nemško delo „Die Slovenen“, nahajamo v tem „Letopisu“ sestavka „Starost Slovanov v Evropi“ in „Staroslovansko prašanje“. Oba sta poučna, umestna in hvale vredna in bi je bila še bolj, da bi bil račil pisatelj seči širje in globlje.

Prvi razpravlja tako obsežen predmet, da ga na ravnost rečeno ni moči vsestranski povoljno rešiti, ako se mu odmeri tako pičel prostor, kakor se mu je tú odmeril. Razven tega se je vrinolo med te ozke meje še marsikaj, česar bi ne pogrešali, ako bi ga ne bilo. Ali znaša število vseh Slovanov danes 90 milijonov duš ali le 90, ni za starost Slovanov v Evropi odločilno. Litvanov je dosti manj in vendar niso mlajši od nas. Takisto so tudi zgodovinske črtice o sorodnih plemenih vsaj večinoma dobro sestavljene ali spisu bi več koristilo in nam bolje ugajalo, ako bi nas bil pisatelj z vsebino glavnega predmeta natančnejše seznanil. Da tega ni storil, je sestavku očividno na kvar in podoba, katero nam je narisal o slovanskej starodavnosti, ni niti cela niti jasna. To izvira nekaj od tod, da se je z literaturo predmeta prešibko seznanil in nekaj od tod, da je v spisu več posamnostij krivih. Učeni pisatelj ima prav, da se na prašanje o starosti Slovanov v Evropi ne more odgovoriti z letno številko no z dobami, ali potem naštetiti nazore dveh, treh

jezikoslovcev o razvrstitvi teh dob in se za vse druge ne zmeniti, to v učenosti ni sicer navada. M. Müller na pr. odločno zanikuje, da bi mogoče bilo take dobe določiti in drugi se vsaj v posamnostih s Schleicherjem in Fickom ne skladajo, med njimi vzlasti nenemški jezikoslovci. Take stvari je treba spraviti v sklad in povedati uzrokov, zakaj ima tá razvrstitev in tá prednosti od one. Pri takem poslu ne bi se mu postavim moglo dogoditi, da bi določbo „evropske dobe“, katero imenuje najimenitnejšo, pripisoval A. Ficku namesto Lottnerju, kakor bi bil moral. Prim. Lottnerjevo razpravo „Ueber die stellung der Italer innerhalb des indoeuropäischen stammes“, natisneno v Zeitschrift f. vergl. Sprachforschung, VII. 18 sqq.; 161 sqq., Berlin 1858.

Med hibami samo še eno, ker izpeljavo posebno kazí. Pis. učí, da peto dobo imenuje Schleicher dobo slovanskih narečij. Ker je četrta doba slovanska, t. j. občeslovanska, za ktere še ni bilo slovanskih narečij, no so vsi Slovani govorili še isti jezik, naravno je, da v tej razvrstitvi ni dobe, po kateri bi se bil slovanski prajezik najprej razcepil na dvoje in to na jugovzhodni in na zapadni oddelek. Schleicher pa se je te dobe v raznih knjigah svojih in razpravah čvrsto držal in se čudim, kako je moglo g. Šumanu to uiti, kteremu so Schleicherjeva dela vendar znana. Dobro vém, da se je bil Schleicher l. 1867. v zasebnem pisanji¹ odločil za Daničičev uk, po katerem so postale iz slovanskega prajezika „tri grane slovenskih jezika“² ali bistveno ostane zopet, da tudi tú na posamna slovanska narečja ni misliti, ampak stopram, ko je te dobe bilo konec.

V nasprotje Schleicherjevemu nagledu o sorodnosti arjoevropskega³ plemena stavi se znani nazor J. Schmidta⁴ in dostavlja (na str. 69.), da sta si danes nekoliko na vagi ter da je težko reči, kateri bode zmagal. To ni tako težko, odkar je Leskien posredoval in dokazal (gl. Die Declination im Slavisch-litanischen und Germanischen, Leipzig 1876, pg. V. sqq.), da teoriji ne nasprotujete druga drugej, ampak ju je celó moči kolikor toliko združiti. — Obema na kvar pa so najnovejša raziskavanja nemška, francoska in kolikor toliko ruska, po katerih je treba marsikaj že arjoevropskemu prajeziku pustiti, kar se je do zdaj smatralo za znamenje poznejših dob.

Drugemu sestavku naslov je „Staroslovansko prašanje“ in se suče

¹ Gl. Gj. Daničiča Dioba slovenskih jezika, u Biogradu 1874, str. 11—13.

² Prim. Daničičevo razpravo o tem v Radu jugosl. akademije znan. i umjetn. I. 106—123.

³ Dosledno ali napak se piše v razpravi Arii, kar je bržčas po nemškem ustrojeno. Da so tudi Grki pisali *Ἀρίαι*, *Ἀρία* ima v glasovnih razmerah njihovega jezika svoj koren. Pravo pisavo imamo v staroindijščini, držimo se je, ker se je lahko.

⁴ Cf. Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogerman. Sprachen, Weimar 1872.

zgoli o tem, kako nam je svoj najstarejši crkveni ali stari liturgijski jezik imenovati. Ker je nekterim tá jezik staroslovanski, drugim starobolgarski in tretjim staroslovenski [t. j. p a n n o n s k o - staroslovenski], razvrstil je pis. ves predmet v tri oddelke in govori posebej obširno o izrazih. (términih) starobolgarski in staroslovenski, a le v malo vrsticah o izrazu staroslovanski, menda ker ga danes nihče več ne zagovarja. Pač pa imenujejo nemški jezikoslovci ta jezik še danes radi „kirchenslavisch“ ali „altkirchenslavisch“ in nekteri ruski „cerkovno-slavjanskij“, kar bi se bilo smelo povedati in označiti, ako se v misel jemlje drug izraz, ki je prišel že povsod ob veljavo.

Nekaj tega bilo je natisneno že v knjigi „Die Slovenen“, sicer pa se smé slovenska razprava imenovati novo delo.

Prav obširno je po velikih Miklošičevih studijah staroslovensko stališče izvedeno in je pis. posebno dobro pogodil, da je Miklošič na mnogih mestih pustil lastno besedo.

Glavni zaščitnik bolgarskega stališča pa mu je P. J. Šafařík in se sklicuje na njegove „Slovanské starožitnosti“ ali natančnejše na nemški prevod tega dela, kakor je to v Slovencih skoro splošna razvada.¹ Zaščitnikov tega nazora bilo je in jih je še danes mnogo število ali da Šuman med njimi baš na Šafaříka opozarja, je njemu na kvar in Šafaříku na krivico. Kakor je veliki tá mož v „Kopitarjevej spomenici“ v marsičem vegasto in ploho sojen, tako se tukaj razpravlja o njem, da se mu je čuditi, komur so znani vsi njegovi spisi.

Res da je v svojih „Slov. starož.“ tako učil, kakor je v naši razpravi povedano, ali vprašati je bilo, ali ni morda kesneje temu mnenju se bil odpovedal? Odpovedal se je bil zares, kakor bode precej povedano. Njegova navada ni bila strastno se držati svojega mnenja na vsak način t. j. tudi tedaj, ako se je prepričal, da mu je realna podlaga koliko toliko izpodnesena. Vselej in povsod hrepenel je zgoli po zornici resnici in se ni sramoval iskreno in očito izpovedati, da se je motil, kedar se je o tem bil osvedočil. To je častno zá-nj, osobito ako pomislimo, kako težko je ločiti se celó od nedvojno krivih nazorov.

Naša razprava mu na pr. očita, da pričinja na znano poročilo meniha Hrabra se sklicujoč Kyrillovo delovanje že z letom 855. Tako je bilo l. 1837., v katerem je bilo omenjeno monumentalno delo v svet poslano. Med tem je bil objavljen na Ruskem najdeni velevažni dokument o

¹ Ker je druga česka izdaja (v Praze 1862, 1863) tudi v dveh zvezkih kakor nemška, meni ki to vé, da se cituje po tej ali do zdaj se ni še oglasil javno noben naših zgodovinarjev, kteremu bi ta izdaja znana bila in navaja se prej ko slej s českim naslovom nemški na več mestih pokvarjeni prevod. Pa naj reče kdo, da Šafaříka ne čitamo v originalu!

življenji dvojice slovanskih blagovestnikov in l. 1848. zavrže Šafařík letnico 855 odločivši se v soglasji s poročilom tega spomenika za l. 862.¹ Po sedaj pride spis za spisom, v kojih se razpravljajo predmeti, kateri so s Šumanovim sestavkom v najožje zvezi in je poslednje mnenje Šafaříkovo o našem prašanju izraženo v dragocenem spisu „Ueber den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus, Prag 1858“. Dvajset let je med delom „Slovanské starožitnosti“ in med tem spisom in v toliko letih se marsikaj izpremení. Kakor je bil Šafařík poprej zaščitnik starobolgarskega stališča, tako mu je zdaj nasprotnik in kaže na Pannonijo in Veliko Moravsko. S tem je moj namen dosežen, — kdor hoče natančnejšij, naj v spis sam pogleda in ne bode mu žal. S tem je prav tako označena slovenska razprava, ki na tem mestu vidi prizrak in se z njim bojuje, ki graja, kjer bi morala hvalo oznanjati na glás. — Tú se je zopet pokazalo, kako potrebno je v znanstvenih razpravah tudi popolno znanje literature dotičnega predmeta in kamo zavezi, komur je premalo v čisljih. Da se je to našemu sicer jako vestnemu in večjemu pisatelju in celó dvakrat zapóred pripetilo, je obžalovanja vredno, ker gotovo proizvodu njegovemu ni na korist in vedi slovenskej ne na slavo.

Tudi prof. Fr. Hubad je dve razpravi spisal za letošnji „Letopis“. Prvej je naslov „Petrus Paulus Vergerius in njegovo sodelovanje pri Trubarjevem prelaganju sv. pisma“, drugej pa „Zidanje novega doma“ in je poslednja nadaljevanje njegovih sestavkov o običajih slovanskih.

O Vergerijevem življenji ne vedó zgodovine slovenske književnosti mnogo povedati in tega prav za prav tudi zahtevati ne smemo, ker ga med pisatelje slovenske ní prištevati. Ali storil je dosti v pospeh našega slovstva, kar mu Truber sam rad priznava in nikdo ne zanikuje. Ker je pa bil mož slavehlep in poleg tega omahljivega značaja, se je časi rad s tujimi deli pobahal, časi pa vendar zopet domislil, da ne kaže laží za resnicio prodajati. Očitali so mu celó (cf. Schnurrer Slaw. Bücherdruck in Tübingen, Tüb. 1799, pg. 17), da ko bi se njemu verjelo, ne bi bil Truber prevel knjig, ktere se mu pripisujejo, ampak on. Hubadova temeljita razprava je to očitjanje ovrgla za vselej in to vzlasti z izpovedijo Vergerija samega, posneto po delu „Briefwechsel zwischen Christoph, Herzog von Württemberg und Petrus Paulus Vergerius“, Gesammelt u. herausgegeben von E. von Kausler u. Th. Schott [Bibliothek des liter. Vereines in Stuttgart, Bd. CXXIV], Tübingen 1875. Vrhu tega nam podaja baš po omenjenih dopisih in drugih pristnih izvorih marsikaj novega iz njegovega življenja ter razpravlja posebno natančno razmere med njim in Truberjem gledé prevajanja in izdavanja slovenskih knjig.

¹ V razpravi „Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku“, zopet natisnenej v P. J. Šafaříka Sebrané spisy. K vydání upravil Jos. Jireček, III. 163—191, v Praze 1865.

Bistveno se dosedanja sodba s tem ni izpremenila ali nekatere posamnosti so zdaj dosti jasnejše in Vergerij je postal nekoliko blažjega značaja, vzlasti pa odkritosrnejši od poprej. — Razpravi nimam drugega ugovarjati kakor to, da je preveč latinska, — in kakšna je tá latinščina! Da bi se bil pisatelj te napake ognol, bila bi razprava polovico krajša ali gotovo ne manj važna po vsebini.

Drugi sestavek navaja slovanskih narodov običaje pri zidanji novega doma. Med mlajšimi pisatelji našimi je g. Hubad edini, ki se s takimi in enakimi studijami marljivo bavi — in bavi z uspehom, kakor pričajo njegovi spisi. Samo naj bi ne ostajal na površji, kakor se mu časi pripetijo in naj bi se skrbno ogibal tistega lahkokrilega pisanja, ki hoče z malim trudom doseči veliko, a mesto tega stvarj na polu pota pušča. Toliko v obče in z dobrim namenom.

Za razpravo uporabljeni so kritično nedvojljivi izvori in iz pomočnih knjig vzlasti Afanasjeva znano delo (Poetič. vozzrénija Slavjan na prirodu I—III. Moskva 1865—1869), v katerem je toliko gradiva skrbno zbranega, kakor v nobenem drugem ne. Primerjajo se dalje s slovanskimi šege drugih národov — in vse to je priznanja vredno. Da je iz lastnega opazovanja troha dodana, je znamenje natančnosti in ob enem ljubezni do spominov naše starodavnosti ali vsaj današnjega našega bitja. — Običajem bi se naj bila dodala ali prav za prav morala dodati zgodovina slovanskega doma in ko bi bila še tako nedovršena. Kaj nam vé povedati o tem jezikoslovna archaeologija, kaj kakovo letopisno poročilo, kaj naša narodna tradicija? Da bi o grškem domu druga ne vedeli od onega, kar nam Homer pripoveduje, bi že bilo mnogo; ali je kaj enakega tudi v slovanskej národnej epiki? Materijalno starinstvo pri tem poslu ne more dosti koristiti, ker so prvotne zgradbe ali stavbe bile lesene, kar osvedočujeta zgodovina in jezik. (Poslednje nam kaže že etymon besede stslav. domъ, stind. damá, gr. δῶ, δῶμα, δῶμος, lat. domus, katerim sorodno je got. timrjan, timbrjan oīzodoμeiv, ngnem. zimmer in drugo.) Ali kakšen je bil germanski dom, sklepajo strokovnjaki nekoliko po pepelnikih, v starinskih grobovih najdenih; kakó je pa v tem pogledu s slovanskim? Predno govorim o starih običajih vršečih se pri zidanji novega doma nekaj še zdaj, vedeti mi je vendar, kakšen je bil prvotni tak dom in v čem je nalik ali razlik današnjemu. Žal da nam je marljivi pisatelj ostal tú na dolgu.

Tudi v posamnostih bi se dalo marsikaj dodati in naj omenjam gredoč samo eno tako posamnost. G. Hubad pravi, da je posebne važnosti tudi prág in utrjuje to skoro le z nekterimi pregovori ruskimi in slovenskimi. Tudi takovi izreki bi se dali zdatno pomnožiti ali danes opozarjam na nekaj drugega. Kakor drugi sorodni in nesorodni narodi

tako i Slovani niso radi nosili mrtvecev pri dverih iz doma.¹ Mislili so, da se mrtvec ali vsaj duša njegova rada vrača. To pa je najlažje pri vratih, ki se vedno odpirajo in zapirajo. Zato so radi spravljali mrtve skozi posebno odprtino, ktero so potem zopet varno zadelali in s tem vhod preprečili mrtvecu ali njegovemu duhu. S tem so se mislili prav tako ubraniti volkodlakom, od katerih jim je bilo zgoli zla pričakovati. — Med drugim so spravljali mrtve iz doma skozi predor, ki so ga narajali pod pragom v tá namen. V prekrasnej ruskej priči² spravijo deklico tako iz doma, ki je bila za živa v oblasti volkodlaka in jo pokopljejo na križpotji, t. j. na mestu, kjer volkodlak nima oblasti. S to pričo se popolnoma sklada slovaška,³ v kateri dekle naroča doslovno: „Hl'ad'te že, moji milí susedia, keď' ja umriem, neprenášajte vy moju truhlu ponad prah ces dvere, ani nedajte udriet' truhlou triraz oprah⁴; ale dajte popod prah jamu vykopat' a tou dierou vytiahnite moju truhlu von z domu. A zapriahnite do kočíka toho koníčka, čo ešte v staji máme a pochovajte ma tam, kde ten koník so mňou zastane.“ Konjiček obstane na križpotji in tam so pogrebei pokopali krasno Ibronko. Iz ruske zgodovine je imenitno, da so Vladimirja kneza (preminolega na 15. dan julija meseca l. 1015.) ne prav tako sicer ali na podoben način spravili iz njegovega doma in odpeljali v erkev, kamor je bilo privrelo sila naroda, ki je plakal po njem.⁵ Navzočnost tolikega ljudstva pa nasprotuje letopiščevej misli, da Vladimirja zategadel niso odnesli pri dverih, da bi njegovo smrt utajili sinu mu Svetopolku, ampak se je to zgodilo, ker je imelo v narodnem običaji trdni kóren. Ta vera bila je in je še danes v raznih narodih razširjena in veljá vzlasti o razbojnikih in morilcih samih sebe.⁶ — Te in enake običaje si utegnemo najlažje tolmačiti, ako si mislimo sestavo doma prilično

¹ Prim. v Ralstonovej knjigi *The songs of the Russian people* (second edition, London 1872) oddelek *Funeral songs* in Kotljarevskega delo *O pogrebalnych običajach jazyčeskich Slavjan*, Moskva 1868 *passim*.

² Afanasjeva *Narodnyja russkija skazki*, Moskva 1861, VI. 326—331.

³ Pavol Dobšinský *Prostonárodné slovenské povesti*, Turč. sv. Martin 1880, sošit I. 83—89.

⁴ Natančneje bi se dalo dokazati, da je tudi to bilo marsikje običajno in je nekoliko do danes ostalo.

⁵ *Chronica Nestoris* editit Fr. Miklosich, Vindobona 1860, ad a. 6523 = 1015, cap. 47 pg. 79. 80.

⁶ Natančnosti o tem imajo: Tylor *Die Anfänge der Cultur*, Leipzig 1873, I. 25 seqq.; J. Grimm *Deutsche Rechtsalterthümer*, Göttingen 1828, pg. 726—728; Rochholz *Deutscher Glaube und Brauch im Spiegel der heidnischen Vorzeit*, Berlin 1867, II. 170 seqq.; Felix Liebrecht *Zur Volkskunde*, Heilbronn 1879 pg. 373; Kotljarevskij op. cit. pg. 124, 125; Trudy etnogr.-statist. ekspedicii v zap.-russk. kraj. Jugo-zapadnyj otdél, Peterb. 1877, IV. 712.

tako, kakor so navadno stavbe na koléh, katerih se je do zdaj največ našlo v švicarskih jezerih.

Indignatio fecit dissertationem smelo bi se reči o Navratilovem literarno-zgodovinskem spisu „Car Aleksander II. in ruski pesnik Žukovskij“. — O prvem je jako malo govorice in primernejši naslov bi bil „Črtice iz pesnikovega življenja“, kajti in merito tudi o delih tega imenitnega zastopnika nazorov nemške romantike v ruskej književnosti izvemo samo prilično nekoliko. Da nam je opisal baš življenje tega moža, bila je dobra misel in srečna, ker ga ni kmalu pesnika v tem oziru tako uzornega in sympathičnega, kakor je bil Žukovskij. Sicer se tá novelistična, po dobrih pomočnih knjigah posneta razprava gladko bere, kakor vse, kar imamo od tega neumorno delavnega pisatelja. Posebne znanstvene vrednosti pa jej ne prisvajam in menda g. Navratil sam ne. Kvar, da mu je neznana ostala tudi v Rusih cenjena knjiga „Wasily Andrejewitsch Joukoffsky. Ein russ. Dichterleben von Dr. C. von Seidlitz, Mitau 1870, 240 pagg. in 8°“. Žukovskij je bil Seidlitzu do smrti poseben prijatelj in le-tá do dobra znan z vsemi posumnostmi njegovega preblagega življenja in mnogostranskega delovanja. O Žukovskega razmerah s carsko rodbino zvemo tú marsikaj novega ali osobito nam je po teh živo pisanih spominih občudovati pesnikovo angeljsko srce in samočisti značaj v vseh okoliših življenja. Tudi njegovih proizvodov se ni pozabilo in ugaja med mnogim drugim literarnemu zgodovinarju jako natančni chronologični pregled [pg. 235—240] vseh pesnikovih del po petrograjski izdaji l. 1849. v devetih zvezkih, katerim so bili dodani l. 1857. še štirje, pesnikova opera postuma obsegajoči. —

V „Letopisu“ nahajamo še dve, tri drobnosti ter dva leposlovna spisa, katerih natančno oceno prepuščam spretnejšemu peresu. Le mimogredé bi svetoval, da ne bi hodili v Francoze po take snovi, kakor je ona v „Ujetnikih na Kavkazu“. To se na Ruskem dobí na izbiro in prav dobro, dočim je tá francoski zdelek srednje vrednosti. Ne le pesniki kakor Puškin in Lermontov no tudi romanopisci so Kavkaz radi proslavljali s svojimi krasnimi umotvori in nam Slovencem bi se jedva šteló v zlo, ako bi segli po takem blagu in pokazali ob enem, da nam uzajemnost slovanska ni votel zvok. — V zgodovinsko-romantičnem obrazu „Nekibe“ me moti, da spredi stoji „spisal L. Gorenjec“, zadi v kotu pa se sramežljivo skriva v oklepih nekov „Jih“, prav kakor preganjano pastorče v narodnih pričah. Jeli to morda Prokopa Chocholouška „Jih“, mi ni moči povedati, ker ga nimam pred sabo in se iz dijaških davno preteklih let le nekako motno spominjam, kakor bi nekaj takega ali prav to Chocholoušek zares ondi bil napisal. Ako ima ta slutnja realno podlago, bi tudi tá pisatelj bil omadeževal svoje do zdaj častito imé. Naj bi se slutnja moja ne obistinila!

Splošne sodbe o knjigi mi ni treba izrekati, ker sem večino spisov itak obširnejše ocenil. — O jeziku je malo dobrega povedati. Kolikor glav, toliko pisav in žal, da razlika tukaj ne mika. Toliko bi se vendar moralo skrbeti in moglo doseči, da se publikacije prvega našega znatnostnega zavoda gledé jezika vsaj v glavnih slovniških pravilih pišejo vse dosledno. Nam drugim bi moral tá jezik uзор biti, ali mesto tega se piše vse vprek, kakor peró nanese in kakor da bi čistega, pravilnega in gladkega jezika pri nas treba ne bilo. Tudi tiskovnih napak je vse na kupe in vendar je vzlasti v učenih razpravah natančnost natísa veljavna, ker večkrat že kakšna takšna malenkost mnogo pokazi. Ako je vrhu tega pisatelj tudi površen in neiskren, kakor brez dvojno eden v tej knjigi, porodi se sestavek, ki slovstvu ne le ničesa ne koristi, ampak je spravlja ob pošteno imé. Videant consules, da se vsaj poslednje nikoli več ne pripeti. Učenemu odboru več vidnosti, večini pisateljev več in globlje vednosti!

Krek.

Ponatis iz „Kresa“ II. štev. 8.

1882